

Staropolska kronika
jako gatunek mowy

NR 2694

Joanna Przyklenk

Staropolska kronika jako gatunek mowy

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2009

Redaktor serii: Językoznawstwo Polonistyczne
Olga Wolińska

Recenzent
Ewa Malinowska

Publikacja będzie dostępna — po wyczerpaniu nakładu — w wersji internetowej:

Śląska Biblioteka Cyfrowa

www.sbc.org.pl

Redaktor: Katarzyna Więckowska

Projektant okładki: Agnieszka Szymala

Redaktor techniczny: Barbara Arenhövel

Korektor: Lidia Szumigała

Copyright © 2009 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-1812-7

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 12,0. Ark. wyd. 14,5. Papier offset.
kl. III, 90 g Cena 22 zł

Lamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: P.P.H.U. TOTEM s.c.
M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89
88-100 Inowrocław

Spis treści

Wstęp	7
1. Metodologiczne podstawy badań nad gatunkiem mowy	13
1.1. Gatunek w perspektywie diachronicznej	13
1.2. Genologia lingwistyczna — założenia i stan badań	14
1.3. Gatunek wobec tekstu, wypowiedzi i dyskursu	20
1.4. Intertekstualność jako stopniowalna cecha tekstu	22
1.4.1. Literaturoznawcza koncepcja intertekstualności	23
1.4.2. Rola intertekstualności w lingwistycznych badaniach gatunku	27
2. Kronika jako gatunek historiograficzny	34
2.1. Starożytna tradycja kroniki	34
2.2. Kronika w świetle badań historycznych	36
2.3. Gatunek kroniki w badaniach literaturoznawczych	39
2.3.1. Kronika średniowieczna — pragmatyczne warunki jej powstania	39
2.3.2. Staropolska kronika jako gatunek literacki	41
2.3.3. Genologiczna <i>rozłączność/lączność</i> staropolskiej historiografii	43
2.4. Językowe sposoby nazywania kronik	48
3. Temporalno-lokatywna charakterystyka staropolskich kronik	60
3.1. Kategoria czasu	60
3.1.1. Staropolskie rozumienie czasu	61
3.1.2. Temporalny kształt relacji kronikarskiej	65
3.1.2.1. Leksykalne sposoby wyrażania następczości/uprzedniości /równoczesności zdarzeń	65
3.1.2.2. Między przeszłością a teraźniejszością — gramatyka mówienia o zdarzeniach minionych	70
3.1.2.3. Między przeszłością a przyszłością — w kręgu prognozy spełnionej	73
3.1.2.4. Poza chronologicznym porządkiem — konstrukcje omnitemporalne	74

3.2. Kategoria przestrzeni	75
3.2.1. Elementy chorograficzne w strukturze kronik	76
3.2.2. Przestrzeń z kronikarskiego punktu widzenia	80
3.2.2.1. Punkty stałe w przestrzeni — obiektywizowanie miejsca zdarzeń	81
3.2.2.2. Ruch w przestrzeni — subiektywny obraz historycznego <i>locus</i>	84
4. Rama kompozycyjna gatunku kroniki — wskaźnikiem jej odbioru	89
4.1. Intencjonalność kronikarskiej wypowiedzi	90
4.2. Nadawca i odbiorca staropolskich kronik	96
4.3. Delimitacja tekstu staropolskiej kroniki	101
4.3.1. Organizacja partii inicjalnych i finalnych tekstu	101
4.3.2. Rola metatekstu w strukturze kronikarskiej relacji	106
5. Relacje międzytekstowe w wewnętrznej przestrzeni kroniki	114
5.1. Między opowiadaniem własnym a cudzym	115
5.1.1. Mowne działania postaci historycznych (bohaterów wydarzeń) — osób świata przedstawionego	118
5.1.2. Poza światem przedstawionym — cudza mowa w gatunku kroniki	128
5.1.2.1. Relacjonowanie zdarzeń „cudzym głosem”	129
5.1.2.2. Komentowanie zdarzeń „cudzym głosem”	132
5.2. Między kroniką a gatunkami innymi	136
5.2.1. Rocznik i kalendarz	137
5.2.2. Katalog osób	139
5.2.3. Struktury wyliczeniowe	141
5.2.4. Przysłowia	143
5.2.5. Egzemplaryczno-anegdotyczna warstwa kroniki	144
5.2.6. „Ja” w kronikarskiej narracji trzecioosobowej	146
5.2.7. Konwencja wykładu	149
Podsumowanie	154
Wykaz skrótów używanych w pracy	165
Wykaz źródeł	169
Wykaz literatury cytowanej	173
Summary	189
Резюме	191

Wstęp

Spojrzenie na gatunek kroniki ze współczesnej perspektywy, z perspektywy początku XXI wieku, niesie ze sobą nowe możliwości w sposobach opisywania i badania tej formy wypowiedzi. Tekstowe realizacje owego gatunku, wspólnie z rocznikiem i hagiografią, będące początkiem polskiego i europejskiego piśmiennictwa, budziły żywe zainteresowanie zarówno historyków literatury, jak i samych historyków. Problematyka językowo-stylistycznej organizacji staropolskich kronik, choć podejmowana w pracach historycznoliterackich, teoretycznoliterackich czy historycznych, nie stała się przedmiotem odrębnej, samodzielnej refleksji lingwistycznej¹. Wydaje się, że dzisiejszy stan, sytuowanego w ramach humanistyki, językoznawstwa daje możliwość uczynienia z wypowiedzi kronikarskiej obiektu analiz, mieszczących się w nurcie badań tzw. genologii lingwistycznej, która w swych założeniach zmierza do zintegrowanego opisu i typologii komunikatów językowych.

Staropolska kronika, traktowana przede wszystkim jako dzieło literackie, była i wciąż jest obiektem badań literaturoznawstwa. Przedstawiciele tej dyscypliny podkreślają brak ścisłych wyróżników gatunkowych kroniki, płynność jej granic oraz jej literacko niedookreśloną pozycję (szerzej na ten temat w 2.3.3. niniejszej pracy), co nie tylko utrudnia prezentację omawianego typu wypowiedzi, ale także może być powodem przemilczania jego genologicznego statusu w badaniach nad tekstem².

---

¹ Interesująco na tym polu przedstawia się praca P. Beringa przedstawiająca, w perspektywie badań nad tekstem, językowy kształt późnośredniowiecznych kronik łacińskich. Por. Bering 2001.

² W pracach — historycznych oraz historycznoliterackich — poświęconych kronikom dominowały zagadnienia trojakiiego rodzaju: a) faktograficzny i fikcyjny wymiar dzieła oraz pozostające w związku z tym problemem zjawisko źródłowych zależności; b) treść oraz ideologiczna wymowa dzieła; c) artystyczny kształt utworu. Efekty tych badań są dla nauki niezwykle istotne, nie przyniosły jednak pełnej analizy gatunku.

Paradoksalnie wręcz odświeżeniu kwestii gatunkowego statusu kronikarstwa sprzyjają badania nad współczesną prozą artystyczną. Konieczność zmierzenia się w dyskursie naukowym z „sylwicznym” (Nycz 1996) i „mgławicowym” (Kalağa 2001) pisarstwem literackim, ale też — zwłaszcza na gruncie lingwistyki — z nowymi, nierzadko amorficznymi typami mówienia (np. hybrydalne formy publicystyki, blogi internetowe) sprzyja tworzeniu takich narzędzi opisu, które pozwoliłyby uchwycić ową różnorodność poszczególnych wypowiedzi.

W niniejszej pracy przedmiotem analiz uczyniono gatunek kroniki rozumiany jednak nie jako definiowany już na gruncie literaturoznawstwa typ wypowiedzi literackiej, ale jako gatunek mowy, czyli pewien model wypowiedzi zawierający elementy inwariantne i elementy wariantywne. W badaniach skupiono się na kronikarstwie doby staropolskiej, rozumianej zgodnie z ustaleniami historycznoliterackimi, a więc obejmującej epoki: średniowiecze, renesans i barok. Wzięte pod uwagę źródła pochodzą z okresu od XII (powstanie kroniki Gallowej) do końca XVII stulecia. Najobficiej materiałowo reprezentowane są czasy do końca XVI wieku, w kolejnym stuleciu bowiem zrezygnowano ze znanej w średniowieczu i renesansie kroniki państwowej, będącej swego rodzaju formą syntezy dziejowej i zastąpiono ją aktualną literaturą historyczną oraz pamiętnikarstwem. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy upatrywać w ówczesnej sytuacji społeczno-politycznej: działania zbrojne koncentrowały zainteresowania na bieżących wypadkach wojennych, co sprzyjało upowszechnianiu zupełnie innych gatunków. Zaspokajaniu czytelniczej ciekawości służył wówczas m.in. panegiryk, epinikion, epicedium, hodoeporikon, ale też poemat epicki czy itinerarium; dla spełniania własnych ambicji pisarskich sięgano po formę sylwy i pamiętnika³.

Prowadzonym analizom materiału staropolskiego towarzyszyła ponadto obserwacja także późniejszych realizacji gatunku, ze współczesnymi włącznie. Mimo iż zgromadzony w ten sposób materiał nie stał się bazą egzemplifikacyjną niniejszej rozprawy, to jednak w toku prowadzonych badań okazał się niezwykle cenny: świadomość tego, jak w kolejnych stuleciach funkcjonowała kronika, jaką formę i rolę jej nadawano, poszerzała spojrzenie „wstecz” na staropolski etap istnienia kronikarskiej wypowiedzi, czyniąc to spojrzenie bogatszym o wiedzę na temat przyszłości gatunku.

W pracy uwzględniono teksty polskiego kręgu kulturowego i piśmienniczego, co nie znaczy jednak, że mamy tu zawsze do czynienia z rodzimą twórczością językową. Powstanie pierwszej kroniki w języku polskim datuje się na połowę XVI stulecia, a więc czas, kiedy gatunek powoli już

---

³ Szerzej na ten temat: Szczerbicka-Ślęk 1973.

tracił na swej żywotności. Zasadniczy, początkowy zrząd kronikarskiego piarstwa staropolskiego tworzą teksty łacińskie. Jednak do badania tych wypowiedzi uprawnia nas fakt, że język — co potwierdzają tłumaczenia — w niczym nie naruszał gatunkowości przekazu.

Badawczemu oglądowi poddano teksty funkcjonujące w staropolszczyźnie zarówno w formie rękopiśmiennej, jak i drukowanej. Przy doborze materiału pomocnym okazało się kryterium stopnia uczestnictwa i upowszechnienia danej wypowiedzi w piśmienniczej komunikacji, przy czym analizowano przekazy zarówno o ogólnopaństwowym, jak i lokalnym zasięgu. Fakt, iż utwór miał postać manuskryptu, w żadnym wypadku nie decydował o jego niskiej poczytności, bo choć względy ekonomiczne czy polityczne mogły wpłynąć na zakaz druku, to dzieło i tak — dzięki praktykom kompilacyjnego powielania — nierzadko było znane szerokiemu kręgowi odbiorców⁴.

Obieg drukowany bądź rękopiśmienny nie mógł stać się kryterium porządkującym opisywany materiał. Uwzględnianie dyferencjacji druk/rękopis utrudnia bowiem czasowa niewspółmierność ich występowania: w średniowieczu — z przyczyn obiektywnych — dominujący był obieg rękopiśmienny, w renesansie przeważał druk, a w baroku książka drukowana na równi współistniała z książką rękopiśmienną.

Poddany naukowej obserwacji gatunek kroniki doby staropolskiej przedstawiony został w niniejszej pracy — w zgodzie z propozycją genealogii lingwistycznej — jako twór interakcyjny. Założyć tu bowiem należy — co dotyczy każdego typu wypowiedzi — iż jego funkcjonowanie warunkuje społecznie zdeterminowana i historycznie zmienna kompetencja komunikacyjna nadawcy i odbiorcy. Twórca bowiem, wybierając gatunek i modyfikując go do bieżących wymogów, musi zaprojektować obecność w nim odbiorcy-czytelnika. Tak rozumiany gatunek jest pewnym modelem wypowiedzi pozwalającym objąć i zidentyfikować wszystkie jego tekstowe realizacje. U podstaw aktu kategoryzacji istnieje zatem konieczność odwołania się do wiedzy zarówno o danym typie wypowiedzi, jak i o wypowiedziach innego rodzaju.

Traktując gatunek mowy jako formę wypowiedzi nieostrą i w swej naturze dynamiczną, wchodzącą w związki z innymi typami tekstów, poddającą się ich oddziaływaniom, należy zaakceptować jego intertekstualny charakter. Kategoria intertekstualności jako stopniowalna ce-

---

⁴ Taka sytuacja miała miejsce w przypadku dzieła Jana Długosza — pozbawione wydań było nieustanną inspiracją dla kolejnych twórców nie tylko kronik, ale także innych gatunków piśmiennictwa historiograficznego. Problem recepcji i oddziaływania konkretnych utworów literackich uznajemy za przedmiot fenografii (tzn. dziedziny nauki o literaturze, zajmującej się recepcją i oddziaływaniami dzieł literackich oraz pisarzy) i w rozważaniach go nie uwzględniamy.

cha kroniki może stanowić jedno z narzędzi opisu heterogenicznej natury tego złożonego gatunku mowy. Dostrzeganie intertekstualnego potencjału wypowiedzi, znajdującego swój wyraz m.in. w interferencjach międzygatunkowych i międzystylowych, w praktyce sięgania po cudze wypowiedzi (interteksty), poszerza obszar refleksji nad kronikarskim piśmiennictwem.

Nadrzędny cel, jaki przyświecał prowadzonym badaniom, można zatem określić następująco: w pracy podjęta została próba zintegrowanego opisu staropolskiego gatunku kroniki ze szczególnym uwzględnieniem jego historycznie zmiennych komunikacyjnych uwarunkowań. Rozpatrywanie intertekstualnego charakteru tego gatunku pozwoliło uchwycić jego dynamiczność, procesualność oraz interakcyjność (a więc dyskursywny status gatunku); pomogło także zbudować jego model, ponieważ opis międzytekstowych filiacji podporządkowano funkcjonalistycznie zorientowanej interpretacji. W związku z tym uwaga koncentrowała się nie na rozpoznawaniu wszelkich śladów obcego głosu, ale na tych zjawiskach sfery *inter-*, które zaciążyły w stopniu znaczącym na postrzeganiu kroniki jako formy wypowiedzi pozbawionej kategoryjnej ostrości. Dostrzeżenie intertekstualnego wymiaru gatunku nie prowadziło na zewnątrz tekstu, ku poszukiwaniom chociażby źródeł wplatanych w tok relacji obcych wstawek, ale zmierzało do „uwewnętrznienia” międzytekstowych zależności, do rozpatrywania ich w ramach konkretnego typu wypowiedzi, tworzącego spójny komunikat.

Gatunkowy wzorzec staropolskiej kroniki w niniejszych rozważaniach sprowadzony został do wzajemnie warunkujących się cech typologicznych (kategoria prototypu), a nie do koniecznych i wystarczających atrybutów tekstu, które wyznaczała Arystotelesowska tradycja kategoryzacji. Punkt wyjścia analiz stanowiła opracowana w genologii literackiej definicja kroniki. W toku kolejnych etapów analizy ustalenia literaturoznawstwa systematycznie weryfikowano, nie po to jednak, by negować dokonywane w jej ramach ustalenia⁵, lecz by — przyjąwszy inną perspektywę badawczą: lingwistyczną — uchwycić istotę gatunku w postaci dynamicznej struktury, którą współtworzą elementy inwariantne i zmienne. Egzemplifikację stawianych hipotez stanowiły teksty, traktowane jako egzemplarze modelu, którego wyznaczniki rozpoznawano, uwzględniając relacje intertekstualne, a przy tym biorąc pod uwagę również inne czynniki

---

⁵ Trudno nie doceniać badań literackich nad gatunkiem kroniki. Prowadzone tu analizy wiele pracom literaturoznawczym zawdzięczają. Weryfikacja ustaleń na temat kronik wynika z przyjętej perspektywy: genologia literacka skupia się na literackości staropolskich form piśmiennictwa historycznego, a genologia lingwistyczna nie czyni z tej cechy warunku koniecznego, co pozwala w obręb zainteresowań tej dyscypliny włączyć teksty pozbawione artystycznego wymiaru.

warunkujące istnienie gatunku. Rezultaty podjętych działań analitycznych przedstawiono w pięciu rozdziałach i wieńczącym pracę *Podsumowaniu*.

Rozdział 1. poświęcony został metodologicznym podstawom badań nad gatunkiem mowy. Położenie akcentu na przeobrażenia analizowanej formy w czasie usytuowało rozważania w kręgu diachronicznych badań nad gatunkiem⁶, zmierzających do stworzenia dynamicznego wzorca gatunkowego. W tym fragmencie pracy, zreferowawszy przyjmowane w ramach genologii lingwistycznej założenia, próbowano wskazać te elementy jej stale uzupełnianej i dopracowywanej teorii, które w zasadniczym stopniu determinują współczesne myślenie o gatunku jako formie ludzkiego porozumiewania się. Odniesiono się również do szeroko dziś dyskutowanych pojęć *gatunku*, *tekstu* oraz *dyskursu*. Rozdział zamknęła prezentacja złożonego problemu intertekstualności. Przedstawiwszy genezę samego pojęcia oraz literaturoznawcze próby uczynienia zeń użytecznego, teoretycznego narzędzia opisu dzieła literackiego, rozważono problem przydatności kategorii intertekstualnej w językoznawczych badaniach nad tekstem i gatunkiem.

W rozdziale 2. zamieszczono: antyczny rodowód kroniki, jej historiograficzny status oraz sposoby postrzegania kronikarskiej wypowiedzi w badaniach historycznych oraz literaturoznawczych. Tu przedstawiono genologiczne ustalenia innych dyscyplin, czyli omówiono problem, jak w historii oraz historii/teorii literatury postrzega się gatunkowy wymiar kronik. Następnie, akceptując sąd literaturoznawczy o wzajemnym przenikaniu się form staropolskiego dziejopisarstwa, próbowano ustalić, co łączy i dzieli analizowany typ tekstu z innymi gatunkami piśmiennictwa historycznego. Rozdział kończy, uwzględniający zmiany w czasie, przegląd językowych sposobów nazywania dziejopisarskich wypowiedzi; przeobrażenia terminologiczne rozpatrywano na materiale słownikowym.

Rozdział 3. rozprawy prezentuje kronikę jako pewien typ mówienia o przeszłości. Przyjąwszy, iż „głównymi koordynatorami narracji historycznej jest czas i przestrzeń” (T o p o l s k i 1998b: 12), scharakteryzowano gatunek pod względem temporalno-lokatywnym, czyniąc z kategorii czasu i przestrzeni filary kronikarskiej relacji.

Rozdział 4. poświęcono szeroko rozumianemu zjawisku delimitacji, a w zakres analizowanych zagadnień włączono problematykę ramy (literackiej i lingwistycznej), w tej pracy traktowanej jako niezwykle istotny wskaźnik odbioru tekstu. Uwagę skupiono też na kwestiach pozostają-

---

⁶ Badania tego rodzaju prowadzono w większym stopniu na gruncie literaturoznawstwa, ale i genologia lingwistyczna przynosi w tej kwestii interesujące ustalenia zarówno analityczne, jak i teoretyczne, np. Abramowska 1991; Żmigrodzka 1997; Rejter 2000; Dobrzyńska 2003; Malinowska 2004a; Ostaszewska 2000, 2004 oraz artykuły zebrane w dwóch tomach: Ostaszewska, red., 2000, 2004.

cych w ścisłym związku z zagadnieniem ramy, czyli na intencjonalności wypowiedzi oraz na charakterystycznym dla niej układzie ról nadawczo-odbiorczych.

Rozdział 5. przedstawia zagadnienie intertekstualnego wymiaru staropolskiego kronikarstwa. Rozważania dotyczą sfunkcjonalizowanej obecności cudzej mowy w poszczególnych aktualizacjach gatunku. Wąsko rozumiana cudza mowa, czyli językowo sygnalizowana obecność drugiego, obok narratora, nadawcy, w niniejszej pracy oznacza następujące zjawiska: wprowadzane do kronik wypowiedzi bohaterów świata przedstawionego (bohaterów zdarzeń), wprowadzane słowa i/lub treści dokumentów (wytworów językowej działalności osób historycznych), wprowadzane cudze przekazy (ustne/pisane) i wiadomości o zaszłych wypadkach, a także włączane fragmenty różnych dzieł, użyte w funkcji innej niż historiograficzna, tzn. niebudujące faktograficznej warstwy dziejowego opowiadania o przeszłości. Prezentację intertekstualnego kształtu kroniki dopełnia charakterystyka interferencji międzygatunkowych i międzystylowych, których powtarzalność pozwala wskazać typowe dla kronik pole gatunkowych odniesień.

Pracę kończy *Podsumowanie*, gdzie kronika została zaprezentowana w pełnym oglądzie swych gatunkowych wyznaczników.

Wynikająca z dzisiejszych osiągnięć genologii lingwistycznej, interdyscyplinarna perspektywa badawcza⁷, jaką przyjmuje się, analizując gatunkowość tekstów, pozwala dostrzec w nich elementy wcześniej niezauważane czy pomijane⁸. Zmiana punktu widzenia, której towarzyszy współcześnie pluralizm metodologiczny, niesie ze sobą pewne zagrożenia — także dla samego statusu ontologicznego nauki — ale jest też szansą na dotarcie do prawdy o świecie ludzkiej wypowiedzi. Na komunikację należałoby zatem patrzeć w różnej perspektywie. Świadomość społecznej natury koncepcji badawczych uprzytamnia nam, iż pewne punkty widzenia „pozwalają dostrzec jedne cechy mowy, ale zasłaniają inne i wtedy są przeszkodami poznawczymi, dlatego nauka powinna mieć wiele pryzmatów, wiele punktów widzenia” (B a k u ł a, komputeropis: 14). Jednym z nich jest zaproponowana w niniejszej pracy perspektywa badawcza: staropolska kronika jako gatunek mowy.

---

⁷ Mam tu na uwadze charakterystyczną dla współczesnej myśli językoznawczej ideę lingwistyki zintegrowanej, językoznawstwa otwartego (por. F u r d a l 1990), która nie tyle każe np. w genologii lingwistycznej dostrzegać dziedzinę wiedzy interdyscyplinarnej, ile zezwala na korzystanie w jej pracach z osiągnięć innych gałęzi nauki.

⁸ Współcześnie akcentuje się w pracach heterogeniczność wypowiedzi, jej wielowymiarowy kształt, wręcz poszukując owej różnorodności, podobnie jak wcześniej szukano jednorodności oraz przejrzystego, kategoryjnego sposobu opisywania ludzkich działań językowych.

Joanna Przyklenk

An old-Polish chronicle as a speech genre

S u m m a r y

The work inscribes itself into the stream of diachronic studies focusing on the circumstances of using the language which change with time. Having included the exact chronicle texts (the exact language usage) in the centre of analyses, the author aimed at constructing the model of a chronicle way of expression and its changes. The very aim obliged her to conduct interdisciplinary studies which, within the scope of linguistic genology, would also take the ways of a textological and stylistic description into consideration, as well as make use of the establishments of pragmalinguistics, stylistics and cultural linguistics.

The publication presents the analyses of texts written from the 12th to the end of the 16th centuries, the time by which the chronicle as a literary genre was a vital form of expression already being replaced by the current historical works in the 17th century. The texts of the Polish cultural and writing circle were taken into account, which means that both the Latin and Polish texts were considered, assuming that the language, as seen in translations, did not disturb in any way the genre transmission.

The book is composed of five chapters preceded by an *Introduction* and followed by a *Conclusion*. Having presented methodological assumptions of the work in Chapter I, the author dealt with the issues of the ancient origin of a chronicle, its historio-graphic status, and ways of perceiving a chronicle expression in historical and literary studies in Chapter II. Next, the author made an attempt to find similarities and differences between the type of text in question and other genres of historical writing. The second part of the work closes with an overview of linguistic means of naming and conceptualizing historio-graphic expressions. Terminological metamorphoses were considered here on the basis of the lexicon.

Chapter III characterizes the chronicle from a temporal-locative angle. The very categories of time and space were regarded to be the main genre indicators, constituting the skeleton of the chronicle expression.

Subsequent considerations were devoted to a widely-understood phenomenon of delimitation whereas the scope of analysis covered the issue of the (literary and linguistic) frame, which allowed for, among other things, an indication of genre-creative elements of the chronicle composition, and a characteristic of the very type of expression in terms of its functionality.

Chapter V discusses an intertextual dimension of old-Polish chronicles. Having assumed that the types of intertextual relations and repertoires of their indicators are historically changeable, it seems legitimate to say that the intertextual nature of expression is conditioned by any relations connecting them to other texts, though assuming that the level of revelation and usage of references to previous expressions varies. What underwent the research analyses constituted those phenomena of the *inter-* sphere that significantly influenced the perception of a chronicle as a form of expression devoid of a categorical sharpness, i.e. the attention was paid to the issue of direct and indirect speech, and, within the frame of the latter, the issue of quotation and citation, as well as multiplicity of genres and stylistics of chronicles.

The aim the issue of intertextuality underwent, i.e. the presentation of the genre model of chronicle considering means of its creation, demanded that the presentation of inter- relations should respect the description of functions other differently-born elements perform in the very type of text. The focal point of considerations constituted the chronicle expression whereas the category of intertextuality was to bring the intricate nature of the secondary genre closer. The examination of an intertextual nature of chronicle allowed for a recognition of its dynamism, processivity and interactionism (i.e. a discursive status of a genre).

The work closes with a *Summary*, where the chronicle was presented in a full description of its genre indicators of a pragma-cognitive, structural and stylistic component.

Иоанна Пшикленик

Древнепольская хроника как речевой жанр

Резюме

Работа вписывается в русло диахронических исследований, которые сосредоточиваются на изменяющихся во времени обстоятельствах использования языка. Размещая в центре анализа конкретные тексты хроник (конкретные языковые реализации), автор стремилась сконструировать модель используемых в хрониках высказываний и показать ее преобразования. Сформулированная таким образом цель требовала проведения междисциплинарных исследований, которые учитывали бы в рамках лингвистической генеалогии также методы текстологического описания, а кроме того, использовали бы достижения прагмалингвистики, стилистики и лингвокультурологии.

В монографии представлен анализ текстов, созданных в период с XII века до конца XVI столетия, поскольку в это время хроника как жанр была живой формой высказывания, заменившейся в XVII веке уже актуальными письменными изложениями исторических событий. В работе рассматриваются тексты польского культурного и письменного круга, из чего следует, что были учтены как латинские, так и польские тексты, исходя из принципа, что язык — и это подтверждают переводы — ни в чем не нарушал жанрообразующих критериев.

Книга состоит из пяти глав, предваряемых введением и завершаемых выводами. Представив в первой главе методологические основы исследования, во второй автор поднимает следующие вопросы: античная родословная хроники, ее историко-графический статус, способы восприятия в исторической и литературоведческой перспективах. Далее предпринимается попытка установить, что объединяет и разделяет анализируемый тип текста с иными жанрами исторической письменности. Вторую часть работы завершает обзор языковых способов названия и концептуализации письменных исторических высказываний; терминологические преобразования рассматриваются здесь на словарном материале.

В третьей главе хроника была охарактеризована с точки зрения времени и пространства. Эти категории были признаны за основные показатели жанра, создающие костяк хроники.

Дальнейшие размышления посвящены понимаемому в широком плане явлению делимитации, а в круг анализа была включена проблематика рамки (литературной и лингвистической), что позволило, в частности, указать жанрообразующие элементы композиции хроник, а также описать исследуемый тип высказывания под функциональным углом.

В пятой главе было представлено интертекстуальное измерение древнепольской хроники. Считая типы интертекстуальных отношений и репертуар их показателей исторически изменчивыми, обоснованным показалось утверждение, что интертекстуальный характер высказывания предопределяет разные отношения, связывающие его с другими текстами, с тем, однако, что степень проявления использования соотношений с более ранними текстами различна. Исследовательское внимание направлено на те явления сферы *интер-*, которые оставили заметный след в восприятии хроники как формы высказывания, лишенной категориальной остроты, т.е. в центре анализа находятся проблемы прямой и косвенной речи, а в рамках последней — вопросы языковой иллюстрации и цитаты, а также многообразия поджанров и стилей хроник.

Цель, которой в работе подчиняется проблематика интертекстуальности, — презентация жанровой модели хроники, учитывающая способы ее формирования, а также динамику преобразований — требовала, чтобы представление зависимости *интер-* включало описание функций, которые инородные элементы выполняют в анализированном типе текста. В рассуждениях о хронике категория интертекстуальности должна была приблизить сложную природу исследуемого вторичного жанра. Анализ интертекстуального характера хроники позволил выявить ее динамичность, процессуальность и интерактивность (а посему дискурсивный статус жанра).

Данное исследование завершают выводы, в которых хроника представляется во всем охвате своих жанровых показателей прагматико-когнитивного, структурного и стилистического планов.